

**BENCSEK Péter**

**Úti okmányok és határátkelés a cseh (csehszlovák) és a magyar szabályozásban, 1848–1939**

**A** jelen írásban arra teszek kísérletet, hogy röviden összehasonlítsam az utazási lehetőségre vonatkozó cseh és a magyar jogi szabályozás sajátosságait. Mivel e kérdés feltárása eddig még szinte semmilyen formában nem történt meg, ez a rövid tanulmány az első lépés a téma kutatása terén. Ezért elsőként egy hosszabb korszak jellemzőinek összevetését kísérelem meg, anélkül, hogy a részletekben elmélyülnék. Terjedelmi okokból csak arra vállalkozom, hogy a polgári útleveljog kialakulásától a II. világháborúig tartó időszakig vázoljam fel a két ország határátlépésre vonatkozó szabályainak hasonló, illetve eltérő vonásait.

A két ország összevetése annál is inkább érdekes, mivel eleinte mind a két állam a HABSBURG-birodalom alá tartozó terület volt, bár eltérő jogállással, az 1849 utáni önkényuralom korszakában pedig szinte egyformán alávetett státuszban. A dualizmus idején Magyarországon az útlevel témája is a belső ügykezelés körébe tartozott, míg Cseh-Morvaország területén — mint az Osztrák Császárság része — a neoabszolutizmus kori birodalmi szabályozás maradt érvényben. Az I. világháború végén mindkét ország visszanyerte teljes körű szuverenitását, miközben azonban hazánk jelentős nagyságú és lakosságú területet volt kénytelen átadni az újjászerveződő cseh, azaz ekkor már csehszlovák államnak. Csehszlovákia egyik sajátossága az volt, hogy az ország két felében hosszú időn át fennmaradt a két különálló jogrend,<sup>1</sup> a cseh tartományokban az osztrák, Felvidék és Kárpátalja területén pedig a magyar. Érdekes megvizsgálni, hogy miként alakult ez az utazási lehetőségek terén, mikor és hogyan vált külön a trianoni békediktátum által megcsonkított Magyarország és Csehszlovákia, majd 1993-tól Szlovákia útleveljoga, illetve mikor vált egységessé a csehszlovák szabályozás.

A cseh korona országainak útleveltörténetét Jan RYCHLÍK prágai professzor tárta fel.<sup>2</sup>

## **Utazási szabályok a neoabszolutizmus és a dualizmus idején**

A XIX. század közepi útlevélnyélhasználat cseh, vagyis osztrák szabályozásának áttekintése a korai magyar útlevéltörténetről való ismereteinket is pontosítja.<sup>3</sup> A szabad, útlevélnél nélküli mozgás lehetőségét a HABSBURG-birodalmon belül először az olmtüzi oktrojált alkotmány vezette be.<sup>4</sup> Ezt az alkotmányt sem a cseh tartományok, sem Magyarország területén ténylegesen nem léptették életbe, 1851 szilveszterén pedig hatályon kívül is helyezték. Ennek következtében a forradalom előtti szabályok maradtak érvényben: az államon belüli és kívüli utazáshoz is útlevélnre volt szükség, amelyet az országon belül is ellenőriztek, sőt magának az utasnak kellett vele a hatóságokat felkeresnie minden városban. 1857. II. 9-én több miniszter közös rendelete megszüntette a HABSBURG-birodalmon belüli útlevéln-kötelezettséget és a belső ellenőrzést.<sup>5</sup> A határ átlépéséhez azonban bel- és külföldi állampolgárok számára is kötelező volt az útlevéln. 1859-ben a HABSBURG-birodalom csatlakozott a német államok 1850. X. 22-én Drezdában kötött egyezményéhez, amely ezen államok között is eltörölte az útlevélnkényszert. A HABSBURG-monarchia egész területéről bármely német államba tehát útlevéln nélkül lehetett utazni, ami Németország 1871-es egyesülése után is érvényes maradt. Eddigre a HABSBURG-birodalom egyébként is eltörölte az útlevéln-ellenőrzést a külső határain is, az 1865. XI. 6-án kiadott császári rendelettel.<sup>6</sup> Az utazóknak igazolnia kellett azonban, hogy rendelkeznek megfelelő anyagi eszközökkel. A rendelet fenntartotta ugyan a jogot az útlevélnkényszer elrendelésére, ám az csak szükségállapot, illetve háború idején valósulhatott meg.<sup>7</sup>

1867. V. 10-én — Magyarországra már nem kiterjedő hatállyal — a vonatkozó tartalmú birodalmi rendelet kihirdetésével teljesen új útlevéln-szabályozás lépett életbe<sup>8</sup> az Osztrák Császárság tartományaiban, tehát a cseh korona országainak területén is. Ez megerősítette az Osztrák-Magyar Monarchián belüli útlevéln nélküli utazás jogát, külföldre azonban — a német államok területét kivéve — előírta az útlevéln használatát. Bizonyos esetekben más személyazonosságot igazoló okmány is elegendő volt útlevéln helyett. Ez az előírás azonban merőben

formális volt, mivel 1865 óta a HABSBERG-birodalom határain nem volt útlevel-ellenőrzés. Ténylegesen csak azok váltottak útlevelet, akik olyan államba utaztak, amelyek vízumot és így útlevelet is kértek a beutazóktól (Oroszország, Törökország).

1867-től az útlevelkérdés szabályozása Magyarországon a magyar kormány hatáskörébe került. Az 1890-es évekig azonban semmilyen átfogó rendezés nem született e téren. Magyarország megörökölte az útlevel-ellenőrzés hiányát, a kor általános liberális felfogása miatt pedig ezen nem is kívánt változtatni. Új rendeletek legfeljebb egyes külföldi államok előírásainak kihirdetése, illetve a kivándorlás honvédelmi vagy — nők esetében — erkölcsrendészeti korlátozása miatt születtek. Emellett egyes államok bevándorlási szabályaira, illetve az oda való kivándorlás veszélyeire hívták fel a figyelmet.

Magyarországon az első átfogó szabályokat 1898-ban rendeleti formában adták ki,<sup>9</sup> majd 1903-ban egész útlevelügyi törvénycsomag született. Előbbi ugyan útlevel-kötelezettséget írt elő a külföldi utazásokra, ám ez ténylegesen csak a román és a szerb határ átlépésére volt érvényes (a többi államhatárunk az Osztrák-Magyar Monarchia belső határa volt). Európa legtöbb országába, sőt az Amerikai Egyesült Államokba történő belépéshez sem volt szükség útlevelre. Ezt az útlevelmentességet elméletileg is megerősítette az 1903. évi útlevel-törvény.<sup>10</sup> A század első évtizedében hazánkban az útlevel témája lényegileg egyenlő volt a kivándorlás problémájával. Tömeges határátlépést — eltekintve a kisebb határszéli forgalomtól — csak a kivándorlás generált. A kivándorlásról szóló törvények a kivándorlók számára — de csak nekik — előírták az útlevel-kötelezettséget.<sup>11</sup> Ezt azonban az általános útlevelmentesség korszakában nem lehetett betartatni és a magyar állam sosem tudta teljesen ellenőrzése alá vonni a kivándorlómozgalmat. E kudarc ellenére fel sem merült az általános útlevelkényszer gondolata.

1914-ig tehát a Cseh Királyság és a Magyar Királyság területéről is szabadon lehetett utazni a világ csaknem összes államába.<sup>12</sup> Ez a helyzet az I. világháború kitörésekor alapvetően megváltozott. Az Osztrák Császárságban és a Magyar Király-

ságban már 1914 júliusában megtiltották a hadkötelesek külföldre utazását, korlátozták a határátkelést a frontokhoz közel eső határszakaszokon és fokozatosan életbe léptették az útlevel-ellenőrzést a határokon. 1915 januárjában mindkét kormány általános útlevel- és vízumkényszert vezetett be.<sup>13</sup> Mivel Német Császárság már 1914 decemberében ezt tette, az Osztrák-Magyar Monarchia és legfőbb szövetségese közötti utazáshoz is útlevel vált szükségessé, ami különösen hátrányosan érintette a cseh tartományok határvidékein élő német lakosságot, amely jelentős mértékű határon túli gazdasági kapcsolatokkal rendelkezett. Ezzel összefüggésben a Cseh Királyság tartományaiban bevezették a kishatárforgalmat bajorországi, szászországi és porosz-sziléziai határokon.<sup>14</sup> Ezzel szemben a Magyar Királyságban a háború idején átmenetileg megszűnt ez a korábban létező jelenség, hiszen Szerbiával már 1914-ben, Romániával pedig 1916-ban megindultak a hadműveletek, ilyen körülmények között pedig a kishatárforgalmat működtetni nem volt lehetséges.

Szintén egyidejűleg, 1915 augusztusában-szeptemberében születtek meg az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországában azaz az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban a hadműveleti zónának minősített hátországi területekre vonatkozó, illetve azokon belüli utazási szabályok.<sup>15</sup> Az időbeli azonosságok arra utalnak, hogy e rendeleteket valószínűleg, a Közös Hadügyminisztérium vagy az uralkodó kezdeményezte. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság területén egyaránt létesültek belső (fronthoz közeli) és külső (a harcoktól távolabbi) hadműveleti területek, melyekre eltérő szabályok vonatkoztak. E szabályok az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországában hasonlítottak egymásra, ami szintén az egységesen kialakított döntésre utal. Bár e zónák határai a front mozgása szerint változtak, meglehetősen mélyen benyúltak a hátországba, így például érintették a hadműveletektől eléggé távol eső Cseh-Szilézia és Morvaország területét is. A belső zónába csak katonai engedéllyel lehetett lépni, de a külső zónába való belépéshez is úti okmányra volt szükség, a Magyar Királyság,

valamint Cseh- és Morvaországok területén is. Ezzel újra országon belüli utazáshoz is úti okmányok használatát írták elő.

### **A külföldre utazás szabályozása a két világháború között**

RYCHLÍK véleménye szerint Csehszlovákia érdeke az volt, hogy visszatérjen a szabad határforgalom gyakorlatához, azonban legalábbis eleinte a nemzetközi és a gazdasági helyzetre való tekintettel mégis korlátoznia kellett azt.<sup>16</sup> Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság háború alatti előírásai ezért hatályban maradtak, beleértve a kishatárforgalom számára tett könnyítéseket is. 1918 végén az elsők között írták elő, hogy útlevelet csak az kaphat, akinek nincs adó tartozása. Hasonló előírásokat Magyarországon is kiadtak.

Amikor a háború utáni helyzet (forradalmi hullám lecsengetése, új államok stabilizálódása stb.) konszolidálódott, Csehszlovákia viszonylag gyorsan liberalizálta az utazási szabályait, de nem a háborút megelőző mértékben. Az útlevélkötelezettség és állandó ellenőrzés fennmaradt. 1922-ben új kivándorlási törvényt fogadtak el, amely a korábbi gyakorlattal szemben gazdasági okokból megtilthatta a kivándorlást.<sup>17</sup> A külföldre utazás elvi szabadságát kormányrendeletben rögzítették.<sup>18</sup> Bár az útlevél kötelező volt, de minden más háborús korlátozást eltöröltek, ugyanakkor az adófizetés továbbra is az útlevél kiadásának egyik feltétele maradt. A katonai szolgálat letöltése előtt sem adtak ki útlevelet. Korlátozás alá esett az útlevelek kiadása a Szovjetunió területére, a hatóságok által ismert kommunista párttagok például eleve ki voltak zárva ebből. Az 1921-es útlevél-rendeletet ideiglenesnek szánták, hatálya két év lett volna; később azonban többször is meghosszabbították az érvényességét. A rendelet nem helyezte hatályon kívül az 1865-ös osztrák császári rendeletet és az 1903-as magyar útlevéltörvényt, hanem ezek előírásaira hivatkozott, azokat módosította. Hatálya ugyanakkor Csehszlovákia egész területére kiterjedt.

Csehszlovákiában az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság útlevélszabályainak eltörlésére 1928-ban került sor. Ekkor fogadták el Csehszlovákia történetének első útlevéltör-

vényét, ettől kezdve váltak a szabályok az ország nyugati és keleti felén teljesen egyformává. Az útlevélkényszer továbbra is fennmaradt. Minden személynek saját útlevéllel kellett rendelkeznie, de a családi útlevelet elismerték, a férj útlevelében feltüntethették a feleséget és a 15 évnél fiatalabb gyerekeiket is. Az útlevelek időbeli érvényessége legfeljebb öt év volt. Szabályozták az útlevél-kibocsátó hatóságok körét, valamint a 7. §-ban világosan rögzítették, milyen esetekben lehet megtagadni az útlevél kiadását. Ezek közé tartozott az állam biztonságának vagy gazdasági érdekeinek veszélyeztetése és az adóhátralék is. A kormány korlátozhatta az útlevelek kiadását általában egy bizonyos ország területére. A törvény lehetővé tette a kishatárforgalom szabályozását a belügyminiszter számára.<sup>19</sup> A törvényt a képviselőház és a szenátus heves viták után hagyta jóvá.<sup>20</sup> Az ellenzéki pártok — amelyek közé főleg a szocialista és kommunista erők tartoztak — követelték, hogy a törvény állítsa vissza a háború előtti mozgásszabadság mértékét. A leginkább támadott pont azonban az volt, hogy a törvény nem határozta meg, mik az állam alapvető gazdasági és állambiztonsági érdekei, ami az ellenzék szerint visszaélésekre adott lehetőséget. Például ennek alapján korlátozni lehetett a Szovjetunióba való utazást is, ezért különösen a kommunista képviselők léptek fel ellene. A csehszlovák útlevelek ekkoriban többnyire a következő bejegyzést tartalmazták: „Érvényes a világ összes államába, a Szovjetunió kivételével.” Ezt a korlátozást csak 1934-ben oldották fel, amikor a két ország diplomáciai kapcsolatot létesített egymással. Más országok felé a korlátozások nem voltak jellemzőek, bár a spanyol polgárháború kezdete után (1936) erre is volt példa, majd a szudétánémet válság kibontakozása után 1938 szeptemberében a hadköteles korúak utazását általában korlátozták. 1938. X. 5-étől kezdve pedig csak külön kiutazási záradék (kiutazási vízum) birtokában lehetett elhagyni Csehszlovákia területét. Az úgynevezett második köztársaság idején (1938–1939) ez a korlátozás már végig fennmaradt.

Magyarországon a két világháború között nem fogadtak el új útlevéltörvényt. A magyar hatóságok is törekedtek arra,

hogy visszaállítsák a szabad határforgalmat, ám a trianoni békediktátum káros következményeként, a katasztrofális gazdasági-társadalmi helyzet ezt nem tette lehetővé, továbbá minden szomszédos ország még vízumot is követelt a magyar állampolgároktól. A viszonyosság alapján hazánk is ezt tette. A helyi útlevel-kiállító hatóságok 1921. I. 1-jén kapták vissza jogaikat, addig a belügyminiszter kizárólagos joga volt az útlevelek engedélyezése. Az útlevelek érvényessége eleinte alig két hónap volt, de 1920-ban elvi döntés született arról, hogy ezt 6-12 hónapra növelik. Csehszlovákiához hasonlóan fennmaradtak a családi útlevelek, a feleség és a 15 évnél fiatalabb gyermekek számára. Szintén északi szomszédunk gyakorlatával egyezően a magyar útlevelek a Szovjetunióba nem voltak érvényesek, bár a magyar útlevelek többnyire nem a világ, hanem Európa összes államába voltak érvényesek („Oroszország” kivételével). 1936-ban — Spanyolország felé, illetve 1938-ban például a hadköteles korúak kiutazásának korlátozása terén — hazánkban is vezettek be korlátozásokat. A kivándorlást Magyarország is újra engedélyezte, ám a fő célpont, az Egyesült Államok 1921-ben szigorú bevándorlási törvényt fogadott el, ami jelentősen korlátozta az oda irányuló magyar kivándorlást.<sup>21</sup>

Jelentősebb különbségek mutatkoztak a két ország vízumpolitikájában. Ez persze elsősorban nem a prágai és budapesti kormány szándékain múlott, hanem külpolitikai okai voltak. Magyarország diplomáciai elszigeteltsége, a kisantant — benne Csehszlovákia — ellenséges magatartása miatt jóval korlátozottabb lehetőségekkel rendelkezett a vízummentességről szóló megegyezések terén, mint az igen aktív, elismert külpolitikát folytató Csehszlovákia. Nem meglepő tehát, hogy Prága lényegesen több vízummegyezményt tudott kötni. A csehszlovák állampolgároknak nem volt szüksége vízumra ahhoz, hogy Belgium, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország és gyarmatai, Hollandia, Izland, Japán, Jugoszlávia, Lettország, Litvánia, Monaco, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Románia, a Saar-vidék, Spanyolország, Svédország, Uruguay és az USA területére lépjenek. Ezeket a megegyezéseket — két kivétellel — 1928 és 1932 között kötötte meg a csehszlo-

vák kormány.<sup>22</sup> 1938-ban viszont sorra rendelték újra a vízumkötelezettséget számos állammal.<sup>23</sup> Magyarországnak 1930-tól sikerült hasonló egyezményeket kötni, rögtön az első évben Ausztriával, Németországgal, Olaszországgal — tehát a legfontosabb külpolitikai és gazdasági partnereinkkel —, illetve Svájjal és Liechtensteinnel is. Később Spanyolországgal, Nagy-Britanniával, Írországgal, USA-val, Finnországgal is sikerült megegyezni, de ezek csak 1-4 évi mentességet jelentettek. Csehszlovákia tehát csaknem az összes európai állammal meg tudott egyezni, érdekes azonban, hogy szomszédai zömével nem. Németország, Ausztria, Lengyelország és Magyarország nem tartozott azon országok körébe, amelyekkel Csehszlovákia vízum-egyezményt kötött, ilyen egyezmény egyedül Romániával jött létre, de a mentesség itt is alig egy bő éven át volt érvényes. Magyarország helyzete hasonló volt. Ausztria kivételével egyik szomszédjával sem állt fenn vízummentesség. Magyarország és a kisantant-államok között — tehát Csehszlovákia is ide tartozott — a két világháború között valóságos vízum-háborúk folytak, amelyekért a fő felelősséget Prága, Bukarest és Nándorfehérvár (Belgrád) viselte. Nem állt érdekükben ugyanis, hogy a trianoni határokon átívelő személyforgalmat és gazdasági kapcsolatokat erősítsék.<sup>24</sup>

Hasonló volt a helyzet a kishatárforgalom tekintetében is. Magyarországnak itt is érdekében állt a forgalom minél szélesebb körű fenntartása, míg az utódállamok ennek elsvasztására törekedtek. Csehszlovákia azonban a kishatárforgalom tekintetében kivételt jelentett a kisantant-államok között, mivel a kishatárforgalomban nem támasztott olyan akadályokat, mint a vízumok révén a távolsági forgalomban. Mindkét országnak valamennyi szomszédjával sikerült megegyeznie a kishatárforgalomról és az érintett határövezetek mélysége is hozzávetőlegesen 15 km volt. A határ átlépésére feljogosító igazolványokat a községi vagy a járási hatóságoknál kellett kérvényezni és ezek is adták ki azokat.

Csehszlovákia esetében is igaz, hogy az egyes határszakaszokon eltérő szabályok voltak érvényesek. A legliberálisabb szabályokról — némi meglepetésre — Németországgal egyez-



tek meg, ahol a kishatárforgalmi engedéllyel rendelkező személyek a határvonalat bárhol átlépheték. Ennek történelmi okai voltak, ugyanis Csehszlovákia „megörökölte” az Osztrák-Magyar Monarchiától az I. világháborúban a német tagállamokkal kötött szerződéseket. Amikor 1928-ban államközi egyezményt kötött Berlin és Prága, a korábbi gyakorlat továbbélését határozták el. Érdekes volt a lengyel határszakasz szabályozása is, mivel itt a határvidék lakói mellett a két ország valamennyi polgára — függetlenül attól, hogy a határövezetben lakott-e vagy sem — turisztikai célból szintén kaphatott kishatárforgalmi átlépési engedélyt, amellyel a határt bárhol átléphette. A többi ország tekintetében a határ átlépése rendszerint csak a határátkelőkön történhetett, ahol azonban ilyenek nem voltak, ott engedélyezték az átkelést másutt is.<sup>25</sup>

Magyarország számára a kishatárforgalom fenntartása a nyilvánvaló politikai okokon kívül azért is fontos volt, mert a trianoni határ számos földbirtokot vágott ketté. Ezek tulajdonosai, az úgynevezett kettősbirtokosok megtarthatták a határ túloldalára került birtokaikat, megművelése azonban csak a kishatárforgalom keretében volt lehetséges. Emiatt szinte minden határszakaszon háromféle engedély létezett: kettősbirtokos igazolvány, határszéli úti igazolvány (egy évi érvényességgel, többszöri átlépésre) és az alkalmi útilap (egyszeri átkelésre). Leghamarabb Ausztriával sikerült megegyezni, s Csehszlovákia mellett ez az irány volt a másik, ahol nem voltak jellemzőek a fennakadások. A legnehezebb helyzetben a Jugoszláviával szomszédos területek voltak. Nándorfehérvár (Belgrád) a kettősbirtokos rendszer felszámolására törekedett és minden eszközzel — akár jogellenesekkel is — gátolta a kishatárforgalmat. Kevésbé élesen, de ez jellemezte Románia magatartását is. A magyar kormánynak azonban sikerült megvédenie a határok mentén élő polgárainak érdekeit, a kishatárforgalom egészen 1944-ig, a front Magyarországon való áthaladásáig, ha nem is zavartalanul, de tovább zajlott.<sup>26</sup>

Jegyzetek:

<sup>1</sup> - A csehszlovák állam első törvénye (az ún. átvételi törvény) 1918. október 28-án kifejezetten hangsúlyozta, hogy az addigi törvények hatályban maradnak.

GYÖNYÖR: 170.p.

- De még 1945-ben, a háborús bűnösökről és a népbíróságokról szóló Beneš-dekrétum 5. §-a is a régi osztrák (1852-es) és magyar (1878-as) büntető törvénykönyvre hivatkozik.

SZARKA: 105-114. p.

<sup>2</sup> A továbbiakban a cseh(szlovák) gyakorlat elemzését e kötet alapján folytatom, általában külön további hivatkozás nélkül; a későbbi jegyzetekben csak a vonatkozó osztrák és csehszlovák jogszabályokra fogok utalni.

RYCHLÍK: 5-18.p. + 135–161.p.

Összehasonlításomban saját kutatási eredményeimet vetem össze az övével. Mivel a témakört osztrák és cseh levéltárakban személyesen nem kutattam, így munkáján kívül csak a fontosabb német vagy cseh nyelvű jogszabályok elolvasására volt módom. A cseh és szlovák történetírás egyébként – a magyarhoz hasonlóan – ezt megelőzően nem is foglalkozott az útlevelek történetével. A magyar szabályozás esetében csak a legfontosabb jogszabályokra hivatkozom a továbbiakban. Abban az esetben, ha számos rendelkezés tartalmát foglalom össze, inkább munkám megfelelő fejezeteire fogok hivatkozni.

BENCSEK

<sup>3</sup> HEINDL — SAURER: 19-25.p.

<sup>4</sup> Nr.150/1849. 25. §

<sup>5</sup> Nr.32/1857.

<sup>6</sup> Nr.116/1865.

<sup>7</sup> Loc.cit. 354-358.p.

<sup>8</sup> Nr.80/1867.

<sup>9</sup> 117 121/1898.BM.kr.

<sup>10</sup> 1903/VI.tc.

<sup>11</sup> 1903/IV.tc. ; 1909/II.tc.

<sup>12</sup> RYCHLÍK: op.cit. 9.p. ; BENCSEK: op.cit. 18-42.

<sup>13</sup> Nr.11/1915. ; 285/1915.ME.r.

<sup>14</sup> 9/1915 vyhláška císařsko-královského místopředsedy vlády pro království České o povinnosti opatřit si k cestám do ciziny cestovní pas a o úlevách v malém pohraničním styku [A császári-királyi kormányzó rendelete a Cseh Királyság részére a külföldi utazások céljára az útlevel megszerzésének köteleességéről és a kishatárforgalomban alkalmazott könnyítésekről].

RYCHLÍK: op.cit. 154-155.p.

<sup>15</sup> Nr.241/1915. ; 32 000/1915.BM.eln.r.

<sup>16</sup> RYCHLÍK: op.cit. 12.p.

<sup>17</sup> 71/1922. zákon ze dne 15 února 1922. o vystěhovalectví.

<sup>18</sup> 215/1921. nařízení vlády republiky Československé ze dne 9. června, kterým se vydávají prozatímní předpisy cestovních pasech.

<sup>19</sup> 55/1928. zákon ze dne 29. března 1928. o cestovních pasech. ; RYCHLÍK: op.cit. 158-161.p.

<sup>20</sup> A képviselőház 1925-1929-es ciklusának 139. ülése (1928. III. 23.), illetve a szenátus 1928. III. 28-i ülését.

A Cseh Köztársaság parlamentjének honlapja.

<sup>21</sup> BENCSEK: op.cit. 50-61.p. + 78–84.p.

<sup>22</sup> A vízummentességi egyezményeket az alábbi BM. rendeletek hirdették ki. Valamennyi a hivatalos közlönyben (*Sbírka zákonů a nařízení státu československého*) jelent meg. Az alábbiakban a rendelet (*vyhláška*) sorszámát és a közlöny adott éven belüli sorszámát és oldalszámait adom meg. Finnország: 69/1928. (26. sz. 303. p.); Belgium: 116/1928. (38. sz. 450. p.); Saar-vidék: 153/1928. (52. sz. 949. p.); Szerb–Horvát–Szlovén Királyság: 6/1929. (3. sz. 28. p.); Spanyolország: 20/1929. (9. sz. 173. p.); Japán: 78/1929. (30. sz. 558. p.); Dánia és Észtország: 91/1929. (34. sz. 623. p.); Izland: 111/1929. (40. sz. 643. p.); Norvégia: 160/1929. (61. sz. 1229. p.); Franciaország: 165/1929. (63. sz. 1249. p.); Uruguay: 1911/1929. (74. sz. 1352. p.); Lettország: 8/1930. (2. sz. 7. p.); Svédország: 49/1930. (22. sz. 323. p.); Nagy-Britannia: 50/1930. (22. sz. 323. p.); Litvánia: 61/1931. (28. sz. 440. p.); Olaszország: 116/1931. (53. sz. 815. p.); USA: 10/1932. (4. sz. 15. p.); Hollandia: 141/1932. (48. sz. 495. p.); Monaco: 272/1936. (77. sz. 1201. p.); Románia: 300/1936. (84. sz. 1249. p.); Spanyolország felé újra elrendelte a vízumkényszert: 161/1931. (75. sz. 1191. p.); újra eltörölte: 49/1932. (21. sz. 215. p.); Valamennyi letölthető a hirdetmény száma alapján.

A Cseh Köztársaság parlamentjének a honlapja.

<sup>23</sup> Romániával már januárban, novemberben Belgiummal, Franciaországgal, Svédországgal decemberben pedig Jugoszláviával. 8/1938.BM.r. ; 270/1938.BM.r. ; 271/1938.BM.r. ; 272/1938.BM.r. ; 351/1938.BM.r.

<sup>24</sup> BENCSEK: op.cit. 86-92.p.

<sup>25</sup> - Ausztriával először az 1921-ben aláírt államhatárokról szóló megállapodás született meg. Illetve szintén 1921-ben kötött kereskedelmi megállapodás keretében rendezték a határforgalmat. Véglegesen pedig a kishatárforgalomról szóló 1923. I. 18-án kötött szerződés szabályozta a témát.

288/1922. Korm.r. ; 14/1923.Korm.r. ; 68/1929. Korm.r.

- Romániával az 1921-es kereskedelmi szerződés rendezte először a témát, majd 1925. IV. 16-án kötötték meg a román-csehszlovák kishatárforgalmi egyezményt.

402/1921. Korm.r.

- Lengyelországgal először a krakkói jegyzőkönyv rendezte a témát. A kishatárforgalmi egyezményt 1925. V. 30-án írták alá amit kormányrendelettel vezettek be. Ugyanekkor kötötték meg a turisztikai egyezményt is.

238/1925. Korm.r. ; 80/1926.Korm.r.

- Magyarországgal az 1927. V. 31-i kereskedelmi szerződés *E melléklete* szabályozta a kishatárforgalmat. 1937 novemberében Csehszlovákia és Magyarország a határátlépés témájában újabb megegyezést kötött.

120/1927. Korm.r. ; 1927/XVII.tc. ; 53/1938. Korm.r. ;  
1660/1938.ME.r.

- Németországgal 1928. III. 27-én írták alá a kishatárforgalmi megállapodást, amely a még a világháború idején kötött korábbi szerződéseket váltotta fel.

66/1928. BM.r.

<sup>26</sup> BENCSEK: op.cit. 61-74.p.

*Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:*

## MONOGRÁFIÁK- KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BENCSEK — BENCSEK Péter: *A magyar utiokmányok története 1867-1945*. Budapest, 2003, Tipico Design. 179 p. HU-ISBN 963 7623 33 7.
- GYÖNYÖR — GYÖNYÖR József: *Közel a jog asztalához. A csehszlovák állam kezdeti nehézségei, területi gyarapodása, ideiglenes alkotmánya, alkotmánylevele és annak sorsa*. Pozsony, 1992, Madách. 212 p. CZ-ISBN 807 08 9183 1.
- HEINDL — SAURER — HEINDL, Waltraud – SAURER, Edith (szerk.): *Grenze und Staat. Paßwesen, Staatsbürgerschaft, Heimatrecht und Fremden-gesetzgebung in der österreichischen Monarchie 1750–1867*. [Határ és állam. Útlevelehelyzet, állampolgárság, honossági jog és idegenrendészet az osztrák monarchiában 1750–1867.] Bécs – Köln – Weimar, 2000, Böhlau Verlag. 972 p. A-ISBN 978 320 59 9199 1.
- RYCHLÍK — RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848–1989*. [Külföldre utazás a HABSBERG monarchiában és Csehszlovákiában. Útlevel-, vízum- és kivándorlási politika 1848–1989.] Prága, 2007, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 260 p. SK-ISBN 978 807 28 5081 5.
- SZARKA — SZARKA László et al. (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában, 1944-1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. Budapest - Komárom, 2005, Kecskés László Társaság — MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 313 p. HU-ISBN 963 50 8478 1.

## JOGSZABÁLYOK

- 1903/IV.tc. — 1903/IV.tc. a kivándorlásról.
- 1909/II.tc. — 1909/II.tc. a kivándorlásról.
- 1903/VI.tc. — 1903/VI.tc. az útlevélügyről.
- Nr.150/1849. — Nr.150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.
- 1927/XVII.tc. — 1927/XVII.tc. a Csehszlovák köztársasággal 1927. évi május hó 31.-én kötött kereskedelmi szerződés becikkelyezéséről.
- Nr.32/1857. — Nr.32/1857. Ministerialverordnung vom 15. Februar 1857., womit neue Paßpolizeiliche Vorschriften erlassen werden [1857. február 15-i miniszteri rendelet, amellyel új útlevélrendészeti előírásokat írnak elő]. *ReichsGesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, [Birodalmi törvénylap az Osztrák Birodalom számára] (1857), VIII.sz. 100-105.p.
- Nr.116/1865. — Nr.116/1865. Kaiserliche Verordnung vom 6. November 1865, betreffend die Auflassung der Paßrevisionen an den Grenzen des Reiches [1865. november 6-i császári rendelet a birodalom határain való útlevélvizsgálat felfüggesztéséről]. *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, [Birodalmi törvénylap az Osztrák Birodalom számára] (1865) XXXIV.sz.
- Nr.80/1867. — Nr.80/1867. Kundmachung der Ministerien Aeuseren, des Innern, des Handels, der Polizei und Krieges vom 10. Mai 1867, über die dermalen in kraft bestehenden paspolizeilichen Vorschriften. [1867. V. 10-én a külügyminisztériumi, belügyminisztériumi, kereskedelemügyi minisztériumi, a rendőr- és a hadügyminisztériumi kihirdetésekkel a korábbi útlevélszabályozások helyébe lépő rendelet.] *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, [Birodalmi törvénylap az Osztrák Birodalom számára] (1867) XXXII.sz. 157-162.p.

- 117 121/1898.BM.kr. — 117 121/1898.BM.kr. I. Külföldieknek a községekben lakhatására vonatkozó rendelet pontos végrehajtása. II. Külföldi honosságú és horvát-szlavonországi községi illetőségű munkások nyilvántartása. (Valamennyi csendőrkerületi parancsnokságnak.) III. Az útlevél és uti igazolványok kiállítása és kezelése, valamint a határszéli szolgálat részletes szabályozása. *Béligyi Közlöny*, IV.évf. (1899) 1.sz. 3-4.p. 2.sz. 63-74p.
- Nr.11/1915. — Nr.11/1915. Verordnung des Gesamtministeriums vom 15. Jänner 1915., womit beschränkende polizeiliche Anordnungen über das Paßwesen erlassen werden [Az összminisztérium 1915. I. 15-i rendelete, amellyel rendőri korlátozó intézkedéseket vezetnek be az útlevél-rendszerbe]. *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*, [Birodalmi törvénylap a Birodalmi Tanács és a képviselt királyságok és tartományok számára] (1915) VII.sz. 19-20.p.
- Nr.241/1915. — Nr.241/1915. Verordnung des Gesamtministeriums vom 17. August 1915., betreffend des Paßzwang im Kriegsgebiete [Az összminisztérium 1915. augusztus 17-i rendelete a háborús övezetekben kötelező útlevelek tárgyában]. *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*, [Birodalmi törvénylap a Birodalmi Tanács és a képviselt királyságok és tartományok számára] (1915) CXIV.sz. 541-542.p.
- 285/1915.ME.r. — 285/1915.ME.r. az útlevélkötelezettség elrendelése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, (1915) I.füzet. 38-40.p.
- 32 000/1915.BM.eln.r. — 32 000/1915.BM.eln.r. A hadműveleti területen a polgári személyforgalom korlátozásáról és az igazolási kötelezettség szabályozásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLIX.évf. (1915) II.füzet. 1788-1811.p.
- 215/1921. nařízení vlády republiky Československé ze dne 9. června, kterým se vydávají prozatímní předpisy cestovních pasech. [1921. június 9-i kormányrendelet az útlevelekkel kapcsolatos ideiglenes előírásokról.] *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1921) 52.sz. 485-487.p.

- 402/1921. Korm.r. — 402/1921. Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1921) 99.sz. 1507-1523.p.
- 288/1922. Korm.r. — 288/1922. Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1921) 104.sz. 1305-1322.p.
- 71/1922. zákon ze dne 15 února 1922. o vystěhovalectví. — 71/1922. zákon ze dne 15 února 1922. o vystěhovalectví. [1922. február 15-i törvény a kivándorlásról.] *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1922) 23.sz. 219-229.p.
- 14/1923.Korm.r. — 14/1923.Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1923) 6.sz. 25-96.p.
- 238/1925.Korm.r. — 238/1925.Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1925) 102.sz. 1165-1178.p
- 80/1926.Korm.r. — 80/1926.Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1926) 44.sz. 385-391.p.
- 120/1927. Korm.r. — 120/1927. Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1927) 54.sz. 1168-1185.p.
- 55/1928. zákon ze dne 29. března 1928. o cestovních pasech. — 55/1928. zákon ze dne 29. března 1928. o cestovních pasech. [1928. március 29-i törvény az útlevelékről.] *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1928) 21. sz. 277-279.p.
- 66/1928. BM.r. — 66/1928. BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1928) 24.sz. 291-293.p.
- 68/1929. Korm.r. — 68/1929. Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1929) 24.sz. 551-562.p.
- 8/1938.BM.r. — 8/1938.BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 2.sz. 7.p.

- 53/1938. Korm.r. — 53/1938. Korm.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 16.sz. 233-265.p.
- 1660/1938.ME.r. — 1660/1938.ME.r. A határforgalom szabályozása tárgyában Prágában, 1937. évi november hó 17-én kelt magyar-csehszlovák egyezmény ideiglenes életbeléptetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXXII.évf. (1938) I.füzet. 102-143.p.
- 270/1938.BM.r. — 270/1938.BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 91.sz. 1104.p.
- 271/1938.BM.r. — 271/1938.BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 91.sz. 1104.p.
- 272/1938.BM.r. — 272/1938.BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 91.sz. 1104.p.
- 351/1938.BM.r. — 351/1938.BM.r. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, [Csehszlovák törvények és jogszabályok gyűjteménye] (1938) 113.sz. 1228.p.

## VILÁGHÁLÓS HIVATKOZÁSOK

- A Cseh Köztársaság parlamentjének honlapja. — Világhálón:  
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/139schuz/index.htm>.